

УДК 502.72 (477.83):338.48

ПЕРЕДУМОВИ ТА СОЗОЛОГІЧНА ДОЦІЛЬНІСТЬ СТВОРЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО ЛАНДШАФТНОГО ПАРКУ НА ПРИМІСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ЛЬВОВА

В. Шушняк, Г. Савка

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. П. Дорошенка, 41, 79000, м. Львів, Україна*

Обґрунтовано доцільність створення регіонального ландшафтного парку “Львівський”, визначено його межі. Наведено історію природоохоронних досліджень та формування природно-заповідного фонду як передумови створення регіонального ландшафтного парку. Доведено необхідність поетапного формування територіальної структури парку. Визначено особливо цінні природні й історико-культурні об’єкти.

Ключові слова: регіональний ландшафтний парк, функціональне зонування, рекреаційно-туристична інфраструктура, особливо цінні природні об’єкти, особливо цінні історико-культурні об’єкти.

Ландшафтне і біотичне різноманіття є важливою складовою туристично-рекреаційної привабливості Львова, водночас їхня охорона та збереження є однією з найгостріших проблем міста. Практика засвідчує, що режим пасивної охорони на великих за площею територіях природно-заповідного фонду (ПЗФ) не дає належного результату. Відтак лісові заказники, які прилягають до Львова, потерпають від стихійного рекреаційного навантаження на ландшафтні комплекси, хоча, згідно з чинним в Україні законодавством (Закон України “Про природно-заповідний фонд України”), ведення рекреаційної діяльності тут заборонено. Вирішити цю проблему можна, об’єднавши такі території в іншу категорію природно-заповідного фонду – регіональний ландшафтний парк, основними завданнями якого є “зберігати цінні природні та історико-культурні комплекси та об’єкти, створювати умови для ефективного туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності, а також сприяти екологічній освітньо-виховній роботі”. Такий парк стане вагомою складовою туристично-рекреаційної інфраструктури Львова.

Доцільність створення регіонального ландшафтного парку (робоча назва “Львівський”) площею 8 320,37 га обґрунтована за результатами науково-дослідних робіт “Проект створення об’єктів природно-заповідного фонду на приміських землях Львова”, виконаних у 2011 р. Регіональним агентством стійкого розвитку на замовлення Львівської міської ради [3–5]. У цих роботах узяло участь більше двадцяти авторитетних фахівців – географів, геологів, ботаніків, зоологів, екологів, економістів, архітекторів провідних наукових установ Львова. Проаналізовано фізико-географічні та соціально-економічні особливості приміських земель Львова, проведено созологічну оцінку рослинного та тваринного світу, оцінено екологічний стан наявних та обґрунтовано територіальну організацію проєктованих територій та об’єктів природно-заповідного фонду. Загалом на приміських землях Львова зафіксовано 54 раритетні види судинних рослин, з яких 25 видів мають міжнародний, 48 – національний та 17 видів – регіональний

охоронні статуси. Відомі знахідки 89 видів комах із міжнародним, національним або регіональним охоронним статусом; 12 видів рідкісних птахів [4]. Значну кількість локалітетів раритетних видів флори та фауни виявлено на території лісових заказників. Дослідженнями з'ясовано, що значну соціологічну цінність мають також болотні комплекси Білогорці та лучно-лісові комплекси в долині Полтви (між Підбірцями та Кам'янополем). На цих територіях обгрунтовано створення, відповідно, ландшафтного заказника державного значення "Торфовище Білогорща" (119,6 га) та ландшафтного заказника місцевого значення "Полтвинська долина" (225,8 га).

Історичні передумови створення РЛП "Львівський". Організація природно-охоронних об'єктів у Львові та його околицях має тривалу історію. Перший перелік цінних пам'яток природи, що потребують охорони, опублікований 1904 р. у часописі "Kosmos" [6]; до нього увійшли "Чортова скеля" під Львовом, печера в Страдчі та Королівська скеля біля Янова. У 1910 р. професор ботаніки Львівського університету М. Раціборський рекомендував визнати резерватом природи гору Хоμεць з оригінальною степовою рослинністю, піщані дюни під лісом "Голоско", урочище "Ялівець" під Личаковим, "Чортову скелю" у Винниківському лісі [7].

Зазначимо, що Львів на початку ХХ ст. був одним із найзеленіших міст Центральної Європи. У 1910 р. площа зелених насаджень у Львові на одного жителя становила 8,54 м²; тоді як у Празі – 3,96 м², Граці – 5,32, Берні – 3,67, Відні – 1,09 м² [8].

У 30-х роках ХХ ст. в околицях Львова функціонували степовий резерват "Хоμεць", лісовий резерват "Чортова скеля", болотний резерват "Білогорща", резерват "Медова печера" [1]. У 1960 р. як пам'ятки природи обласного значення затверджено – парк "Високий замок", лісопарк "Погулянка", гора "Високий замок", гора "Льва", гора "Кортумова".

Статус пам'яток природи республіканського значення у 1964 р. отримали Стрийський парк, Ботанічний сад Львівського державного університету імені Івана Франка й Оброшинський дендропарк. У 1970 р. в документах згадано природні ландшафтні парки "Брюховицький" (3 144 га) і "Винниківський" (2 610 га), "Погулянка" (129 га), "Шевченківський Гай" (205 га) як місця відпочинку, що мали естетичне й оздоровче значення. До пам'яток неживої природи віднесені "Гора Високий замок", "Гора Лева", "Чортова скеля", "Кортумова гора", "Медова печера". Охоронюваним визнано Винниківський дендропарк. У 1972 р. з огляду на впровадження в Україні нової класифікації заповідних територій ландшафтні лісопарки "Брюховицький", "Винниківський з озером", "Басівський", "Погулянка", "Шевченківський гай", лісопарковий меморіальний комплекс "Холм Слави" зачислені до категорії парків-пам'яток садово-паркового мистецтва.

У 1984 р. у Львівській обл. проведено великомасштабну реорганізацію природоохоронних об'єктів. На місці парку пам'ятки садово-паркового мистецтва Брюховицького ландшафтного лісопарку (3 124 га) створено лісовий заказник місцевого значення "Гряди" (1 149 га), а на місці парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва "Винниківського ландшафтного лісопарку з озером" (2610 га) постало аж три лісові заказники місцевого значення загальною площею 1 724 га, а саме: "Чортова скеля" (436 га), "Винниківський" (848 га) і Львівський (523 га). Водночас знято статус геологічної пам'ятки природи з "Чортової скелі". Унаслідок реорганізації об'єктів природно-заповідного фонду 1984 р. площа природоохоронних територій у Львові та його околицях зменшилась на дві третини.

Наприкінці 80-х років ХХ ст. основна увага влади була звернута на проблеми озеленення міста. Згідно з обласною програмою, у Львові виділено такі територіально-функціональні одиниці: система паркового кільця центральної частини міста, система парків, що формує вихід до зовнішнього зеленого кільця (приміської зеленої зони), приміська зелена зона, а також міські сади і сквери. Також зроблено акцент на перспективу формування облаштованих об'єктів зеленої інфраструктури на базі озер і водотоків у приміській зеленій зоні. Ухвалення 1992 р. Закону “Про природно-заповідний фонд України” і поява у ньому нової категорії – регіональний ландшафтний парк – посприяли організації 1993 р. регіонального ландшафтного парку “Знесіння” площею 312 га. Спочатку парк створювали як ландшафтно-історичний, пізніше перейменовували на регіональний ландшафтний парк.

Сьогодні структура природно-заповідного фонду Львова є майже незмінною від 1999 р. Загальна площа об'єктів ПЗФ у місті становить 3 547,71 га. Із 42 об'єктів лише 3 (загальною площею 97,2 га) мають загальнодержавне значення. Найбільша кількість ботанічних пам'яток природи, проте 18 з 22 об'єктів – це окремі ендемічні чи екзотичні дерева [2].

Дослідженнями з'ясовано, що соціологічна цінність більшості природних об'єктів, які пропонували як пам'ятки природи ще на початку ХХ ст., збереглася до цього часу, незважаючи на те, що ці території або ніколи не мали природоохоронного статусу, або з певних причин його втратили. Натомість низка територій та об'єктів, що вже тривалий час мають заповідний статус, зокрема, лісові заказники на околицях Львова, не виконують своїх функцій повною мірою. Тому структура природно-заповідного фонду на приміських землях Львова потребує реорганізації.

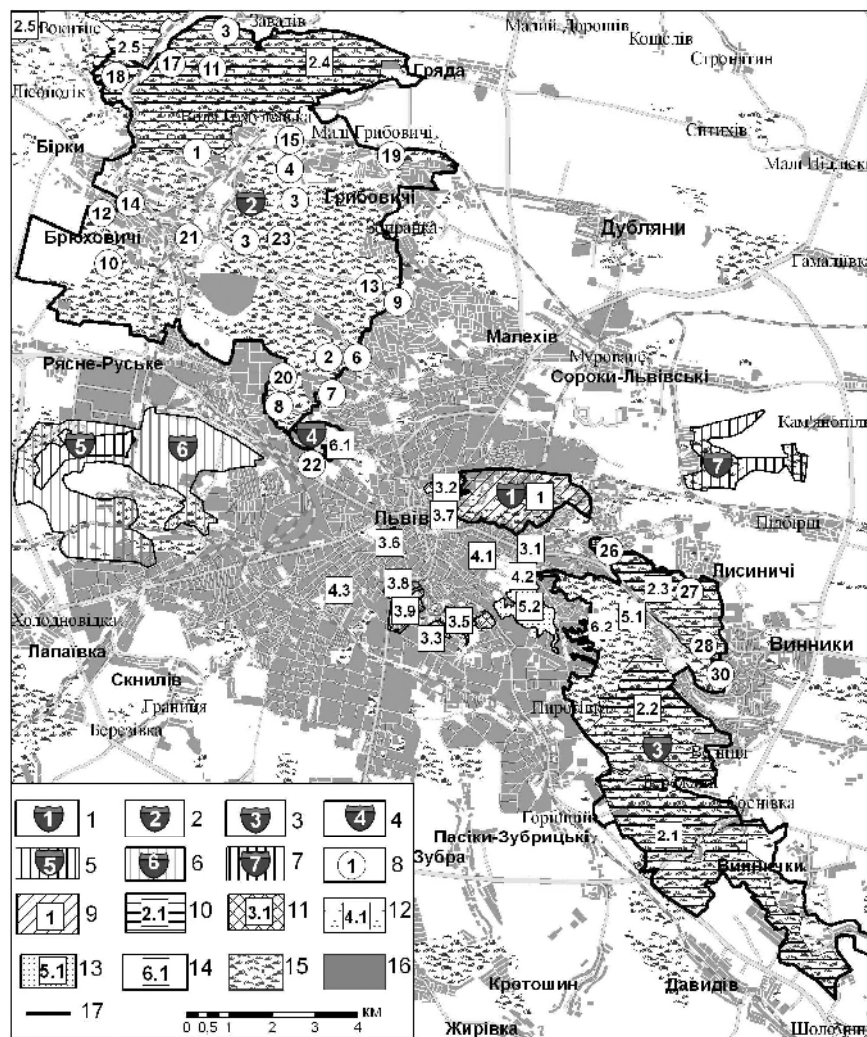
Територіальна структура проектного РЛП “Львівський”. Як засвідчує досвід, у разі реорганізації територій природно-заповідного фонду існує небезпека формальних спекуляцій, за яких природоохоронний статус наявних заповідних об'єктів може бути заниженим або взагалі втраченим. Одним зі способів уникнути цієї загрози є поетапна організація регіонального ландшафтного парку. На першому етапі необхідно окреслити територію проектного парку для її резервування, а також виявити особливо цінні природні й історико-культурні комплекси та об'єкти і надати їм відповідний природоохоронний статус. На другому етапі проводять функціональне зонування парку, до якого включають новостворені природоохоронні об'єкти або (і) реорганізують наявні. На кінцевому етапі затверджують регіональний ландшафтний парк у визначеному порядку.

Сьогодні в системі управління територіями природно-заповідного фонду функціонально-господарські одиниці великих територіальних утворень прийнято називати природоохоронними науково-дослідними відділеннями. Тому для проектного парку вважаємо за доцільне вживати назву “відділення”. Отже, у межах проектного регіонального ландшафтного парку “Львівський” запропоновано створити такі відділення: Кортумівське (65 га), Брюховицьке (5 292,58 га), Винниківське (2 632,25 га) а також Знесінське (312,1 га) як ядро майбутнього парку.

До складу проектного регіонального ландшафтного парку запропоновано включити лісові заказники “Гряди” (1 149 га), “Винниківський” (848 га), “Чортова скеля” (353 га), “Львівський” (523 га), геологічні пам'ятки природи “Медова Печера” (1,2 га), “Кортумова Гора” (21,4 га) та ботанічну – “Винники” (2,7 га). Функціональним та управлінським центром парку має стати РЛП “Знесіння” (312 га), на базі якого можна організувати комплексний моніторинг і менеджмент територій та об'єктів природно-

заповідного фонду Львова і його околиць, а також природоохоронний менеджмент інших зелених насаджень міста. До парку також увійдуть прилеглі до перелічених заповідних територій лісові масиви, на яких проводять лісгосподарську діяльність ДП “Львівське лісове господарство” та “Зелена зона Майорівка”, яка підпорядкова ЛКП “Зелений Львів”.

На території проєктованого РЛП “Львівський” визначено особливо цінні природні та історико-культурні об’єкти (див. рисунок).

Карта проєктованих і наявних територій природно-заповідного фонду м. Львова та його околиць:

Проектовані території ПЗФ: 1–4 – РЛП “Львівський” (1 – Знесінське відділення, 2 – Брюховицьке відділення, 3 – Винниківське відділення, 4 – Кортумівське відділення); 5 – ландшафт.

Природні об'єкти є перспективними територіями природно-заповідного фонду, що увійдуть до заповідної зони парку, а історико-культурні стануть основою для створення зон регульованої та стаціонарної рекреації.

Ще одним аргументом на користь доцільності створення РЛП "Львівський" є особливе значення території Львова в системі елементів Галицько-Слобожанського екологічного коридора Національної екологічної мережі України. Місто розташоване на важливому ландшафтному рубежі Карпат і Поділля, тому його територія має властивості регіонального екотона з особливою специфікою міграції біоти. Водночас соціо економічне середовище великого міста вносить суттєві корективи в біотично-міграційні процеси і потребує розробки оптимальних заходів стосовно збереження цілісності названого екологічного коридора, який забезпечує зв'язок національної екологічної мережі України з мережею NATURA 2000 країн Європейського Союзу.

Отже, створення в межах Львова та приміської території регіонального ландшафтного парку й низки об'єктів природно-заповідного фонду іншого рангу, а надалі їхня комплексна інтеграція в системи регіональних, національних і міжнародних екомереж закладе підвалини для збереження оптимального екологічного довкілля в умовах урбанізаційних процесів. Це сприятиме підвищенню іміджу Львова як міста, яке відповідає європейським екологічним нормативам.

ний заказник "Торфовище Білогорща"; 6 – охоронна зона ландшафтного заказника "Торфовище Білогорща"; 7 – ландшафтний заказник "Полтвинська долина"; 8 – особливо цінні об'єкти в межах РЛП "Львівський": наукові (1 – науковий об'єкт національного надбання України – "Обсерваторія Львівського національного університету імені Івана Франка"); природні (2 – ботанічна пам'ятка природи "Голосківська дєбра"; 3 – ботанічна пам'ятка природи "Оселища раритетних видів"; 4 – геолого-гідрологічна пам'ятка природи "Плакучий камінь"; 5 – гідрологічна пам'ятка природи "Джерело Гамулець"; 6 – гідрологічна пам'ятка природи "Джерело Голоско"; 7 – гідрологічна пам'ятка природи "Джерело Підголоско"; 8 – гідрологічна пам'ятка природи "Долина Клепарівського потоку"; 9 – гідрологічна пам'ятка природи "Озеро в дюнах"; 10 – заповідне урочище "Верхів'я Зелівського потоку"; 11 – заповідне урочище "Горб"; 12 – комплексна пам'ятка природи "Чорне болото"; 13 – ландшафтний заказник "Дюни Голоско"; 14 – пам'ятка садово-паркового мистецтва і пам'ятка природи "Quo Vadis"). історико-культурні (15 – історико-архітектурна пам'ятка "Троїцька церква"; 16 – історико-архітектурна пам'ятка "Форт"; 17 – археологічна пам'ятка "Городище Завадів"; 18 – археологічна пам'ятка "Городище Рокитно"; 19 – археологічна пам'ятка "Городище Чорна Гора"; 20 – археологічна пам'ятка "Мезолітичне поселення в урочищі Винниця"; 21 – археологічна пам'ятка "Мезолітичне поселення в урочищі "Ясна"" (Брюховичі); 22 – меморіальний комплекс "Кортумова Гора"; 23 – меморіальна пам'ятка "Місце загибелі В. Івасюка"; 25 – меморіальна пам'ятка "Місце бою воїнів УПА"; 26 – меморіальний комплекс "Кривчицький ліс"; 27 – археологічний комплекс "Чортові скелі"; 28 – археологічна пам'ятка "Енеолітичне поселення на г. Жупан"; 29 – археологічна пам'ятка "Поселення скіфського періоду в урочищі Голянівка"; 30 – археологічна пам'ятка "Енеолітичне поселення на г. Лисівка". **Наявні території ПЗФ:** 9 – регіональні ландшафтні парки (1 – "Знесіння"); 10 – лісові заказники (2.1 – "Винниківський"; 2.2 – "Львівський"; 2.3 – "Чортові скелі"; 2.4 – "Гряди", 2.5 – "Завадівський"); 11 – парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва (3.1 – "Личаківський парк"; 3.2 – "Високий Замок"; 3.3 – "Залізна вода"; 3.4 – "Пагорб Слави"; 3.5 – "Снопківський"; 3.6 – "Івана Франка"; 3.7 – Парк кінця XIX ст. "На валах"; 3.8 – "Парк культури і відпочинку ім. Богдана Хмельницького"; 3.9 – Стрийський парк); 12 – ботанічні сади (4.1 – Львівського національного медичного університету; 4.2 – Львівського національного університету імені Івана Франка; 4.3 – Львівського лісотехнічного університету); 13 – ботанічні пам'ятки природи (5.1 – "Винники"; 5.2 – "Лісопарк Погулянка"); 14 – геологічні пам'ятки природи (6.1 – "Кортумова гора"; 6.2 – "Медова печера"); 15 – лісові масиви; 16 – забудова.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Борейко В. Е.* История заповедного дела в Украине / В. Е. Борейко. – Киев: Изд-во Киев. екол.-культур. центра, 1995. – 184 с.
2. *Койнова І.* Об'єкти природно-заповідного фонду як складова частина природної спадщини міста Львова / І. Койнова // Наук. зап. Вінн. пед. ун-ту. Сер. Географія. – 2010. – Вип. 21. – С. 132–137.
3. Проект створення об'єктів природно-заповідного фонду на приміських землях Львівської міської ради: Звіт про НДР (заключ.) / Регіональне агентство стійкого розвитку; керізн. А. В. Мельник; викон. В. М. Шушняк [та ін.]. – Львів, 2011. – Т. 1. – 176 с.
4. Проект створення об'єктів природно-заповідного фонду на приміських землях Львівської міської ради: Звіт про НДР (заклуч.) / Регіональне агентство стійкого розвитку; керізн. А. В. Мельник; викон. В.М. Шушняк [та ін.]. – Львів, 2011. – Т. 2. – 318 с.
5. Проект створення об'єктів природно-заповідного фонду на приміських землях Львівської міської ради: Звіт про НДР (заклуч.) / Регіональне агентство стійкого розвитку; керізн. А.В. Мельник; викон. В.М. Шушняк [та ін.]. – Львів, 2011. – Т. 3. – 256 с.
6. *Ochrona zabytków przyrody* // Kosmos. – 1904. – R. 29.– S. 362–365.
7. *Janusz B. Ochrona przyrody* / B. Janusz // Sylwan. – 1912. – № 3–4. – S. 111–139.
8. *Raciborski M. Ochrony godne drzewa i zbiorowiska roślin* / M. Raciborski // Kosmos. – 1910. – R. 35. – S. 352–495.

*Стаття: надійшла до редакції 25.04.2013
доопрацьована 16.06.2013
прийнята до друку 12.07.2013*

PROJECTED REGIONAL LANDSCAPE PARK “LVIVSKYI” AS A PART OF TOURIST AND RECREATIONAL INFRASTRUCTURE IN LVIV

V. Shushnyak, H. Savka

*Ivan Franko National University of Lviv,
P. Doroshenka Str., 41, Lviv, 79000, Ukraine*

The appropriateness of Regional Landscape Park “L'vivs'kyi” has been grounded, its boundaries have been defined. The history of environmental studies and protected areas formation as a prerequisite for a regional park creation has been presented. The necessity of the Park's territorial structure formation has been grounded. Particularly valuable natural, historical and cultural sites have been defined.

Key words: Regional Landscape Park, functional zoning, recreational and tourist infrastructure, particularly valuable natural sites, particularly valuable historical and cultural sites.

**ПРЕДПОСЫЛКИ И СОЗОЛОГИЧЕСКАЯ ЦЕЛЕСООБРАЗНОСТЬ
СОЗДАНИЯ РЕГИОНАЛЬНОГО ЛАНДШАФТНОГО ПАРКА
НА ПРИГОРОДНЫХ ЗЕМЛЯХ ЛЬВОВА**

В. Шушняк, Г. Савка

*Львовский национальный университет имени Ивана Франка,
ул. П. Дорошенко, 41, м. Львов, 79000, Украина*

Обосновано целесообразность создания регионального ландшафтного парка “Львовский“, определено его границы. Приведено историю природоохранных исследований и формирования природно-заповедного фонда как предпосылки создания регионального ландшафтного парка. Обосновано необходимость поэтапного формирования территориальной структуры парка. Определено особенно ценные природные историко-культурные объекты.

Ключевые слова: региональный ландшафтный парк, функциональное зонирование, рекреационно-туристическая инфраструктура, особенно ценные природные объекты, особенно ценные историко-культурные объекты.